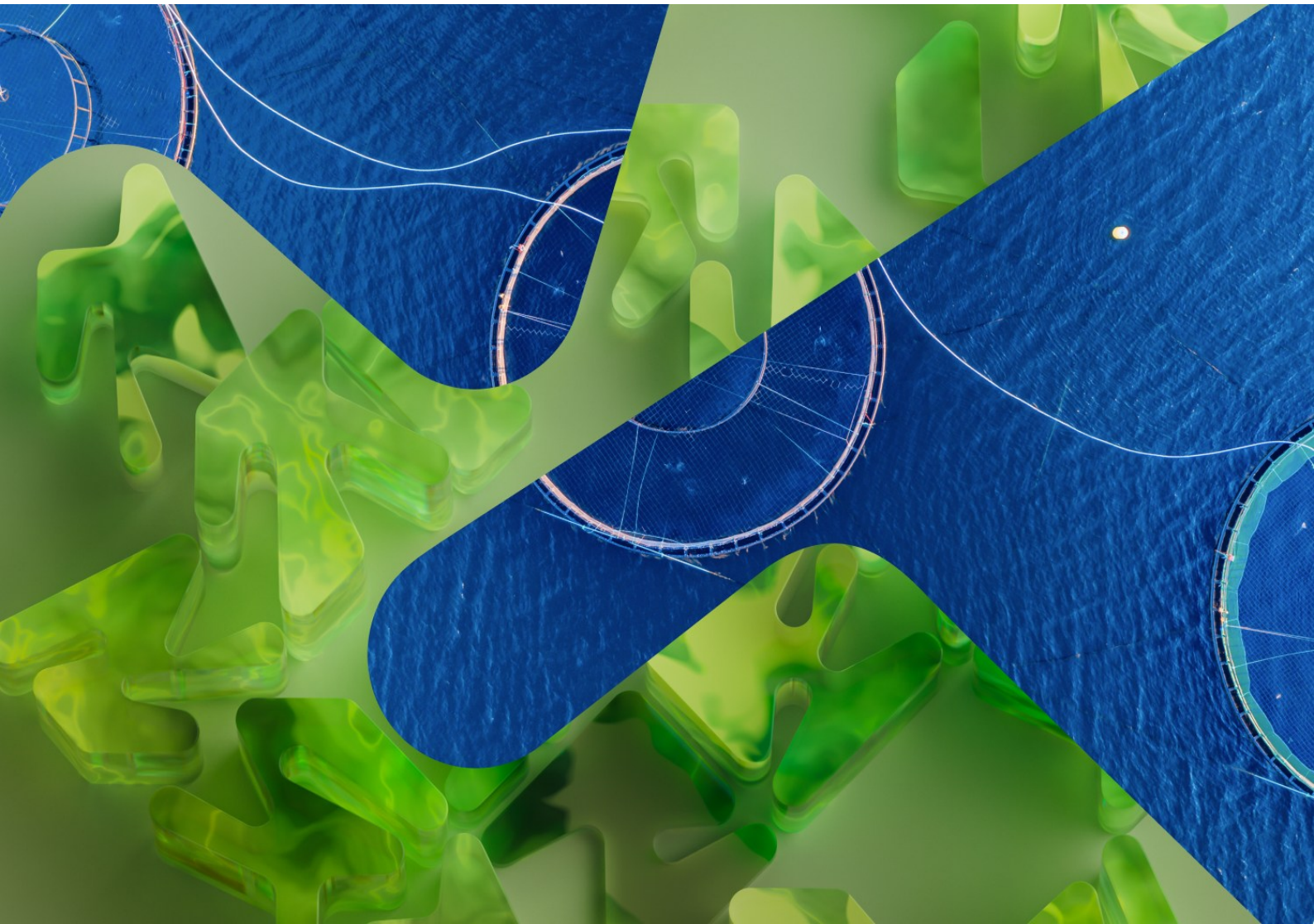
Samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr

Revidert rammeverk for bærekraftig fôr

Innholdsfortegnelse

Forord og anbefalinger for veien videre	3
Bakgrunn og formål	4
Ekspertgruppe og mandat	5
Svar på mandatet	6
Viktigste endringer i rammeverket	8
Begreper	9
Veien videre	10

Microsoft Copilot er benyttet som støtteverktøy i arbeidet med språkvask, strukturering og bearbeiding av tekst i denne rapporten. Copilot har ikke bidratt med faglige vurderinger, analyser eller anbefalinger. Rapportens innhold, konklusjoner og anbefalinger er utarbeidet og kvalitetssikret av styringsgruppen for samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr, som står fullt og helt ansvarlig for innholdet

Forord og anbefalinger for veien videre

Den først ekspertgruppen leverte det vi kalte en første versjon og hovedlinjer for hvordan et rammeverk for bærekraftige råvarer kunne se ut. På grunn av tidspress kom vi ikke helt i mål. Det ble derfor besluttet å etablere en ny ekspertgruppe med representanter som kjenner primærbrukeren av et slikt rammeverk godt. Ekspertgruppens oppgaver ble beskrevet i et mandat. Denne rapporten oppsummerer hva arbeidet har bestått i og hvordan det er søkt løst. Mye har bestått av forenkling og mer konsistent begrepsbruk. Versjonen som nå foreligger, mener vi at er lettere å forstå og anvende, men vi er enda ikke i mål. Det videre arbeidet for ytterligere forenkle og gi brukerne bedre forståelse av hvordan en råvareprofil lages og anvendes mener vi i praksis bare lar seg gjøre gjennom å utvikle en digital versjon.

En digital versjon gjør det mulig å definere råvarene bedre, registrere dem godt og til slutt analysere samt beslutte å ta i bruk råvarer med en forbedret bærekraftsprofil.

Jeg vil avslutningsvis takke alle i gruppen for en god innsats på den korte tiden vi har hatt til rådighet.

Tor Eirik Homme
Leder av ekspertgruppen

Bakgrunn og formål

Bakgrunn

Utviklingen av bærekraftige fôrråvarer er viktig for å redusere miljø- og klimabelastningen fra mat- og fôrproduksjonen, og for å nå målene knyttet i samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr. Samtidig varierer råvarer betydelig når det gjelder opprinnelse, produksjonssystemer, verdikjeder og dokumentasjonsgrunnlag. Det finnes i dag en rekke sertifiseringsordninger, standarder, regelverk og dokumentasjonsverktøy som dekker deler av bærekraftsbegrepet, men ingen enkelt ordning gir et tilstrekkelig grunnlag for å vurdere bærekraften til en fôrråvare på en *helhetlig, enkel* og *sammenlignbar* metode.

Formål

Formålet med rammeverket er å etablere et felles, helhetlig, strukturert og etterprøvbart grunnlag for vurdering av bærekraft i fôrråvarer. Dette vil legge til rette for at fôr med en bedre bærekraftsprofil blir tilgjengelig, og at innkjøps- og utviklingsbeslutninger kan baseres på et mer helhetlig vurderingsgrunnlag. Rammeverket er utviklet ut ifra perspektivet brukeren av fôret ofte i samarbeid med tilvirker av fôret (fôrprodusent). Verktøyet skal i praktisk kunne bidra til mer konsistente, transparente og sammenlignbare vurderinger på tvers av råvarer, produksjonssystemer og opprinnelsesland.

Rammeverket er en metode og er ikke tenkt som en standard med tilhørende sertifiseringsordning. Metoden er bygd opp etter et flervalgsystem som enkelt gjør det mulig for brukeren å danne seg en god oversikt og sammenligning av råvareprofilen til aktuelle råvarer til fôr. Metoden er enkel ut ifra spørsmålenes oppbygging, men bak hvert svaralternativ så henvises det til krav om vitenskapelig omforent dokumentasjon, slik at det gir metoden troverdighet.

Ved å identifisere både styrker og svakheter ved en fôrråvare, så kan rammeverket brukes til å rette innsatsen mot områdene hvor behovet for forbedring og videre kunnskapsutvikling er størst. Ambisjonen er at rammeverket skal fungere som et praktisk styringsverktøy for næringen, og støtte leverandørdialog, innkjøpsbeslutninger og arbeid med forbedringer. Videre vil rammeverket også kunne gi myndigheter, virkemiddelapparat og andre beslutningstakere et mer systematisk grunnlag for prioriteringer, kunnskapsutvikling, politikkutforming, og oppfølging av mål knyttet til bærekraftig fôr og fôrråvarer.

Utgangspunkt for revisjonen

Versjon 1.0[1] ble utviklet av en tverrfaglig ekspertgruppe og senere testet av etablerte og nye råvare- og fôrprodusenter. Uttestingen viste at temaene i hovedsak var relevante, men også at spørsmålene måtte forenkles, vurderingsobjektet tydeliggjøres og dokumentasjonskravene harmoniseres. Den nye ekspertgruppen har brukt disse erfaringene som utgangspunkt for revisjonen[2]. I revisjonsarbeidet har ekspertgruppen også vurdert og tatt hensyn til innspill fra Fremtidsfôr.

[1] Rammeverk for vurdering av bærekraft

[2] Revidert excel-versjon av rammeverket.xlsx

Ekspertgruppe og mandat

Ekspertgruppen

- Tor Eirik Homme (Grieg Seafood)
- Ingeborg Nesse (Skretting)
- Hege Hopen (Felleskjøpet Agri SA)

Mandat

1. Vurdere og revidere helheten i rammeverket med tanke på:
   1.1. om noen kapitler er unødvendige og ev. kan erstattes av f.eks. annen dokumentasjon (sertifiseringer m.m.)
   1.2. om noen kapitler eller spørsmål mangler for en helhetlig vurdering av miljømessig og sosial bærekraft
   1.3. detaljeringsgraden av spørsmålene slik at spørsmålene i ulike kapitler er på «samme» nivå
   1.4. om rammeverket skal være modulbasert
2. Gå gjennom testene av rammeverket v 1.0 med kommentarer fra testene og foreslå løsninger/endringer basert på disse
3. Vurdere og foreslå hvordan håndtere irrelevante spørsmål (f.eks. fiskerienes påvirkning på terrestriske økosystem)
4. Foreslå en definisjon av produkt/råvare
5. Foreslå terskelverdier for svaralternativene knyttet til kvantitative spørsmål – ev. foreslå en plan for å utarbeide slike terskelverdier

Svar på mandatet

1 Helhet i rammeverket

1.1 Unødvendige kapitler og dokumentasjon

- Rammeverket er redusert fra tolv til ti hovedkapitler.
- Kapitlet om ernæringsmessige og produksjonstekniske egenskaper tas ut fordi dette er viktige bruksforutsetninger, men anses ikke som en egen bærekraftsdimensjon i det generiske rammeverket.
- Kapitlet om indirekte konsekvenser tas ut som eget kapittel, og spørsmål om konkurranse mellom mat og fôr og konkurranse om begrensede ressurser flyttes til ressursbruk. Spørsmål om øvrige indirekte virkninger er flyttet inn til kapittel om styringssystemer.
- Sertifiseringer, standarder og annen dokumentasjon skal støtte svarene, men ikke erstatte den samlede vurderingen.
- Det er opprettet en egen referansestruktur med relevant regelverk, standarder, sertifiseringer og datakilder på spørsmålsnivå.

1.2 Mangler og helhetlig dekning

- Gruppen har ikke identifisert at det er behov for nye hovedkapitler. Helheten styrkes i stedet ved at generelle krav er løftet til å gjelde styringssystemer (kap 1-3), og at dette er tatt inn i svaralternativene.
- Fra kapittel 4 og utover rettes spørsmålene som hovedregel mot egenskaper ved råvaren, fôringrediensen eller produksjonsområdet. Dette skiller virksomhetens systemer fra råvarens faktiske bærekraftsegenskaper.
- Færre og bredere spørsmål dekker mer, og relevante detaljer er nå lagt i svaralternativer og dokumentasjonskrav.

1.3 Detaljeringsgrad og harmonisering

- Spørsmålene er kortet ned, omformulert og skal kunne forstås uten at svaralternativene leses først.
- Eksempler, metodekrav og graderinger er flyttet til svaralternativer eller referansefelt.
- Overlappende spørsmål er slått sammen, dette gjelder særlig innen biologisk mangfold, klima, sirkularitet, forurensning og ressursbruk.
- Spørsmålene er forsøkt harmonisert mot en felles logikk: dokumentasjon, omfang, kvalitet og oppfølging.

1.4 Modulbasering

- Gruppen anser at dette ikke lenger som relevant, siden kapittelet om ernæringsmessige og produksjonstekniske egenskaper er tatt ut.

2 Erfaringer fra uttestingen av versjon 1.0

- Fôringrediensen er bedre definert som objektet som vurderes, med dokumentasjon bakover til den første råvareprodusenten. Det skal ikke fylles ut et komplett skjema for hvert ledd.
- Begrepene er ryddet i og avgrenset. Leverandør forstås som aktøren som leverer ingrediensen til fôrprodusenten. Råvareprodusent er det første produksjonsleddet, for eksempel bonde, fisker eller annen produsent av den opprinnelige råvaren.
- Spørsmålene er gjort kortere og mer selvforklarende. Vanskelige og detaljerte spørsmål er kortet ned, slått sammen eller løftet til et mer overordnet nivå.
- Krav om omfattende primærdata er dempet ved å angi relevante, etterprøvbare dokumentasjonskilder, og ved å synliggjøre når kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt.
- Behovet for bedre brukerforståelse er fulgt opp gjennom mer konsistente spørsmål og svaralternativer.

3 Håndtering av irrelevante spørsmål

Ekspertgruppen har drøftet hvordan spørsmål som ikke gjelder den aktuelle råvaren, bør håndteres, men gruppen har i denne fasen har først og fremst konsentrert seg om å forbedre formuleringene, redusere overlapp og tydeliggjøre hvilke spørsmål som er relevante for ulike råvaretyper.

- Gruppen har ikke fastsatt en endelig beregningsregel for slike svar. Virkningen på samlet skår, sammenlignbarhet og bærekraftsprofil kan først vurderes når rammeverket prøves med faktiske data fra flere råvaretyper og leverandørkjeder. Når spørsmålene nå er revidert, foreligger et bedre grunnlag for å utvikle og teste denne funksjonaliteten i neste fasen.
- Den videre håndteringen av irrelevante spørsmål bør derfor inngå i digitaliserings- og uttestingsarbeidet. En digital løsning bør styre hvilke spørsmål som vises ut fra råvaretype, produksjonssystem og verdikjede, samtidig som datagrunnlaget brukes til å teste om håndteringen gir utilsiktede skjevheter.

4 Definisjon av produkt og råvare

- Gruppen har ryddet i begrepsbruken og avgrenset systemet fra den identifiserte fôringrediensen bakover til den første råvareprodusenten. Vurderingen stopper ved bruken av fôret og omfatter ikke effekter i dyret.
- En fullstendig produktklassifisering er ikke ferdig utviklet. Før digitalisering må det etableres en entydig struktur for å identifisere ingrediens, råvare, produsent, produksjonssted, bearbeidingsledd og relevant leverandørkjede.

5 Kvantitative svargrenser

- Gruppen har ikke fastsatt endelige skårgrenser for alle kvantitative spørsmål.
- De gjenværende spørsmålene med åpne tallgrenser gjelder særlig klimaavtrykk, utslipp av fosfor og nitrogen og arealbeslag.
- Grenser mellom god, middels og svak måloppnåelse bør fastsettes etter testing på samme råvare fra flere leverandører, slik at dataspredning, metodeforskjeller og praktisk betydning kan vurderes.

Viktigste endringer i rammeverket

Tema	Hva er endret	Begrunnelse
1. Åpenhet og ansvarlighet	Spørsmålene er rettet tydeligere mot kartlegging, sporbarhet og dokumentasjon gjennom verdikjeden. Begrepene leverandør og råvareprodusent er harmonisert. sertifiseringer er flyttet til referansefeltet.	Gjør det tydeligere hvem som skal dokumentere hva, og hvor langt bakover i verdikjeden dokumentasjonen rekker. Reduserer risiko for ulik tolkning og vurdering.
2. Styringssystem	Risikovurdering, revisjon, lovlighet og policykrav er omformulert på et mer overordnet nivå. Innovasjon er tatt ut som eget kriterium.	Unngår detaljerte eller ledende formuleringer og skiller generell virksomhetsstyring fra råvarens bærekraftsegenskaper. Innovasjon vurderes gjennom dokumenterte forbedringer i de øvrige bærekraftstemaene og bør ikke gi dobbelt uttelling.
3. Arbeidsforhold, menneskerettigheter og etikk	Spørsmålene er forenklet og harmonisert mot internasjonale prinsipper, aktsomhetsvurderinger og arbeidsforhold i verdikjeden. Henvisninger til Åpenhetsloven, ILO, KSL og andre ordninger er flyttet til referansefeltet eller svaralternativene.	Gir mer ensartet forståelse og reduserer risiko for misvisende svar på uklare begreper. Skal gjøre vurderingene mer sammenlignbare på tvers av land og leverandørkjeder.
4. Terrestrisk biologisk mangfold	Overlappende spørsmål er samlet. Større vekt på dokumentert naturtilstand, arealsporbarhet, arealendringer og biologisk mangfold i produksjonen. Spørsmål om overvåkingsprogrammer, arealsporbarhet, reguleringer og naturtilstand er omformulert. Spørsmålene om dokumentasjon av biologisk mangfold er samlet. Plassholderspørsmål om naturmangfold krever fortsatt faglige innspill.	Reduserer dobbeltregistrering av reguleringer og virkemidler og flytter fokuset mot dokumenterte forhold ved råvaren og produksjonsområdet. Temaet er viktig, men flere indikatorer er krevende å dokumentere og må fungere på tvers av land og produksjonssystemer.
5. Fiskeri og marint biologisk mangfold	Spørsmål om lovlighet og bestandsstatus, sporbarhet og åpenhet, sertifisering, økosystem og habitat er foreslått samlet i færre, bredere spørsmål.	Reduserer gjentakelser og knytter vurderingen tydeligere til fiskeri, bestand, fangstområde og relevant dokumentasjon.
6. Klimafotavtrykk	Kapittelet er foreslått forenklet rundt fem hovedelementer: dokumentert klimafotavtrykk, datakvalitet, systemgrenser, forbedringstiltak og resultat.	Gjør kapitlet mer gjenkjennelig og anvendelig, samtidig som krav til metode og datakvalitet beholdes.
7. Sirkularitet	Spørsmålene er omformulert mot tiltak for ressursutnyttelse, bruk av resirkulerte eller sekundære materialer, forhold som begrenser videre bruk og utnyttelse av sidestrømmer. Spørsmål som overlapper med ressursbruk, er fjernet eller flyttet.	Tydeliggjør hva som faktisk er sirkularitet, og reduserer dobbeltføring mot ressursbruk.
8. Forurensning til luft, vann og grunn	Flere overlappende spørsmål er slått sammen. Miljøstyring, overvåking, LCA og håndtering av gjødsel og næringsstoffer er samlet i færre spørsmål.	Opprinnelig kapittel var omfattende og hadde overlapp mellom miljøstyring, LCA, overvåking og forbedring.

9. Ressursbruk	Vann, energi, materialbruk og arealbruk er tydeligere strukturert. Overlapp med sirkularitet er redusert.	Forenkler kapitlet og reduserer behovet for å vedlikeholde detaljerte terskelverdier i selve spørsmålene.
10. Ernæringsmessige og produksjonstekniske egenskaper	Kapittelet tas ut.	Ernæring, fordøyelighet, smakelighet og produksjonstekniske egenskaper er viktige for bruk av råvaren, men vurderes ikke som en egen bærekraftsdimensjon i et generisk rammeverk.
10. Forsyningssikkerhet (tidligere kapittel 11)	Spørsmålene er omformulert til å omhandle sårbarhet knyttet til klima, sykdom og kontaminering, handelshindringer, konkurrerende anvendelser, alternative råvarer, langsiktig tilgang og geopolitisk uro.	Gruppen vurderer forsyningssikkerhet og beredskap som en viktig del av den helhetlige bærekraftsprofilen. Gjør kapitlet mer relevant for risikovurdering og forsyningssikkerhet, og mindre avhengig av enkeltstående markedsforhold.
11. Indirekte konsekvenser (tidligere kapittel 12)	Spørsmålene er omformulert og flyttet til kapitler der de faglig hører hjemme.	Fokus er avgrenset til konkurranse mellom mat og fôr, samt konkurranse om begrensede ressurser.

Begreper

Rammeverket skal brukes til å vurdere en identifiserbar fôringrediens. Informasjon hentes bakover gjennom verdikjeden til den første råvareprodusenten. Det skal ikke fylles ut et komplett skjema for hvert ledd. Vurderingen omfatter ikke ernæringsmessige virkninger i dyret.

Begrep	Foreslått definisjon
Råvare	En biologisk, mineralsk eller teknologisk framstilt materialstrøm som kan brukes direkte eller bearbeides til en fôringrediens.
Råvareprodusent	Det reelle produksjonsleddet av den opprinnelige råvaren, for eksempel bonde, fisker eller annen produsent av den opprinnelige råvaren.
Leverandør	De aktørene som leverer en aktuell ingrediens inn i fôret, i de fleste tilfeller til fôrfirma
Fôringrediens	En identifiserbar enhet eller produkt som inngår i fôr, med definert sammensetning, funksjon og opprinnelse.
Bruker av rammeverket	Aktøren som vurderer eller kjøper fôr eller fôringredienser, normalt i samarbeid med råvareprodusent og leverandør.

Veien videre

Videre utvikling vil kreve dedikerte ressurser og finansiering, men store deler av det faglige grunnlaget, strukturen og dokumentasjonsarbeidet er allerede på plass.

Digitalisering

Ekspertgruppen vurderer at potensialet i rammeverket *ikke kan realiseres* fullt ut uten en digital løsning. Digitaliseringen bør:

- tilpasse spørsmålene til råvaren og verdikjeden slik at brukeren bare får spørsmål som er relevante for den aktuelle fôringrediensen, mens spørsmål som ikke gjelder, skjules.
- kunne håndtere irrelevante spørsmål, og slike spørsmål skal ikke trekke vurderingen ned. Hvordan dette påvirker samlet skår og sammenlignbarhet, må testes med faktiske data før endelige beregningsregler fastsettes.
- en digital løsning som kan hente data og sjekke om det allerede finnes eksisterende løsninger fra andre systemer som allerede brukes i dag. Dette vil redusere dobbeltarbeid og gjøre utfyllingen mer effektiv.
- forenkle dokumentkontrollen ved at deler av kontrollen blir automatisert, og sørge for at manglende eller ufullstendig dokumentasjon blir lettere å identifisere og følge opp.
- kobles til eksisterende informasjonskilder. Rammeverket bør så langt som mulig kunne hente eller kontrollere opplysninger mot relevante databaser, sertifiseringsregistre og andre dokumentasjonskilder.
- kunne støtte sammenligning og analyse: En digital løsning kan gjøre det enklere å sammenligne råvarer og leverandørkjeder, utvikle rapporter for ulike brukergrupper og følge utviklingen over tid.
- være egnet for å gi et bedre styringsgrunnlag: Sammenstilte data kan gi et bedre grunnlag for å følge opp mål knyttet til bærekraft og forsyningssikkerhet. Rammeverket kan dermed brukes både av enkeltaktører og som styrings- og analyseverktøy for næringen, myndighetene og virkemiddelapparatet.
- kunne håndtere oppdateringer, endringer, oppfølging, etterkontroll og evt. revisjon.

Uttesting og kalibrering

Det reviderte rammeverket må, som nevnt over, testes med faktiske data, og på ulike råvaretyper og verdikjeder, før endelige beregningsregler og terskelverdier fastsettes. Uttestingen bør:

- undersøke om spørsmål og svaralternativer er relevante, forståelige og dokumenterbare
- teste hvordan «ikke relevant» påvirker samlet skår og sammenlignbarhet, også der det er ulikt antall spørsmål pr. kapittel
- sammenligne samme eller tilsvarende råvarer fra flere leverandører og ulike land
- bruke faktiske data til å kalibrere kvantitative skårgrenser
- danne grunnlag for en avsluttende faglig og språklig kvalitetssikring

Forvaltning, eierskap og videre utvikling

For at rammeverket skal kunne operasjonaliseres og tas i varig bruk, må det etableres en tydelig modell for eierskap og forvaltning. Det videre arbeidet bør:

- avklare hvem som har ansvar for rammeverket og den digitale løsningen
- etablere faglig ansvar for vedlikehold av spørsmål, svaralternativer, referanser og beregningsregler
- sikre versjonsstyring og faste rutiner for kvalitetssikring og oppdatering
- involvere brukere fra relevante deler av verdikjeden i videre utvikling
- sikre tilstrekkelige ressurser og langsiktig finansiering til utvikling, drift og revisjon

Rammeverket trenger ikke nødvendigvis å utvikles til en formell standard eller sertifiseringsordning, men det må ha en tydelig eier, være tydelig forankret i næringen og ha en organisert forvaltningsstruktur.

Norges forskningsråd
Besøksadresse: Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01

post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Publikasjonen kan lastes ned fra
www.forskningsradet.no/publikasjoner

ISBN 978-82-12-04259-9 (pdf)

